

СВІТ ПІСЛЯ COVID-19 (ВИМУШЕНА ПЕРЕДМОВА)

Автори книжок, проблематика яких стосується майбутнього, ризикують тим, що за час, коли їхні твори дійдуть до рук читачів, у небі історичного процесу може з'явитися черговий талевівський «чорний лебідь». Щось подібне сталося і з «Європейськими хроніками».

На певному етапі підготовки книжки до друку я задав собі питання: чи не є технічні обставини, які загальмували видавничий процес, певним «знаком згори» – чи не варто скористатися тим, що цей процес затягнувся аж до розпалу епідемії, аби розширити і дещо змінити книжку «з поправкою на коронавірус»? Однак, навіть якщо епідемії коронавірусу справді доведеться стати одним із поворотних пунктів у світовій і, зокрема, європейській історії, для усвідомлення грядущих змін необхідно враховувати низку інших обставин. У підсумку я вирішив залишити книжку без змін, обмежившись тематичною передмовою, завдання якої – вказати на нові точки біфуркації, які породила епідемія.

Якщо ми глянемо на спроби осмислення ситуації з COVID-19 відомими інтелектуалами, нам одразу кинеться в очі різноманіття озвучених тез. Історик та футуролог ліво-ліберальних поглядів Ювал Ной Харарі ениий раз почав говорити, що світ має об'єднатися. Марксист-лаканіанець Славој Жижек виступив із подібними закликами, але при цьому не забув заявити про глибоку кризу глобального капіталізму. Натомість безпосередній учень Жака Лакана Серджіо Бенвенуто запропонував позитивно ставитися до «гестіації» (від імені богині домашнього вогнища Гестії), себто зміщення нашого життя в напрямку дому. Євразієць Александр Дугін ствердив, що однополярному світу таки прийшов кінець і настає «постглобальний порядок». Все ще живий маоїст Ален Бадью закликав своїх прихильників

дотримуватися карантину і міркувати над «транснаціональним розвитком третьої стадії комунізму». Один із провідних ідеологів (та й практиків) глобалізму Жак Атталі розчулився і заявив, що після породженої епідемією кризи виникне нова форма владних відносин – заснована не на розумі та грошах як його «кінцевому аватарі», а на співчутті: «Політична влада належатиме тим, хто може проявити якнайбільше співчуття до інших. Домінантні економічні сектори також будуть пов'язані зі співпереживанням: здоров'я, гостинність, їжа, освіта та навколишнє середовище»¹. І т.д., і т.п.

Різноманіття оцінок поточної ситуації та перспектив її розгортання є цілком закономірним. В умовах радикального потрясіння легко піддатися спокусі пропустити наявні зміни крізь призму власного світогляду, проектуючи на майбутнє очікування чи, навпаки, страхи, які з цього світогляду випливають. Зрештою, пропонувати образ майбутнього відповідно до своїх переконань є чимось природним. Однак варто розрізняти образи майбутнього як «чисті пропозиції», продиктовані певним світоглядом «утопії» й «антиутопії», та образи, які претендують на статус таких, що випливають із тверезого аналізу наявного стану речей. Звісно, на практиці ми бачимо не так різкий поділ на два типи, як градацію між двома ідеальними полюсами. Та все ж потрібно проводити диференціацію принаймні за таким «полюсним» підходом.

Як же, не відмовляючись від «природного права» оцінювати дійсність, виходячи з власного світогляду, можна одночасно претендувати на тверезість аналізу? На мою думку тут буде корисним послідовне здійснення двох

¹ Див. відповідні тексти: Харарі Ю. Як коронавірус змінить світ. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/recommends/koronavirus-yuval-noy-harari-pro-te-yak-vporatisya-z-krizoyu-ostanni-novini-50077922.html>; Žizek S. Coronavirus is 'Kill Bill'-esque blow to capitalism. URL: www.revistaikaro.com/slavoj-zizek-coronavirus-is-kill-bill-esque-blow-to-capitalism-and-could-lead-to-reinvention-of-communism; Бенвенуто С. Гестіація. Життя після коронавірусу. URL: <https://zbruc.eu/node/96611>; Дугин А. Постглобальний порядок. Неизбежность. URL: zavtra.ru/blogs/postglobal_nij_poryadok_neizbezhnost_; Badiou A. On the Epidemic Situation. URL: <https://www.versobooks.com/blogs/4608-on-the-epidemic-situation>; Attali J. What will Covid-19 Give Birth To? URL: www.attali.com/en/society/what-will-covid-19-give-birth-to/.

ментальних операцій: усвідомлення, чіткої артикуляції поточних потрясінь та моделювання ймовірного автоматичного розгортання змісту цих потрясінь у майбутньому і волюнтаристської реакції на них із боку еліт (чи можливих контреліт). Братися за фарби продиктованих світоглядом оцінок доречно вже після того, як буде готовим ескіз, виконаний шляхом згаданих двох операцій.

Отож, спробуємо підійти до проблеми «Світ після COVID-19» на основі такої схеми.

Серед **поточних потрясінь** можна назвати такі:

- Розгортання економічної кризи через позаекономічний чинник.

- «Реванш держав»: наддержавні структури продемонстрували меншу ефективність, аніж державні механізми; пафос, що обслуговував ці структури і сприяв побудові «ще тіснішого світу», був дискредитований прецедентами державного егоїзму.

- Процес, реверсний відносно новітнього «кочівництва»: зупинка туристичних потоків, повернення трудових мігрантів.

- Прецедент значного обмеження прав населення та спостереження за ним (аж до дистанційного збору біологічних даних).

- Підважування засади, згідно з якою місто/центр є кращими для життя, ніж село/периферія.

- Науково-технічний розвиток виявився недостатнім, аби оперативно запропонувати відповідь на новий біологічний виклик.

Складнішою видається справа більш тонких ментальних і світоглядних потрясінь. Можливо, буде виправдано стверджувати, що пандемія нагадала про існування смерті. Впродовж кількох останніх десятиліть західна культура відзначалася все більшим намаганням утекти від смерті. Власне кажучи, будувалася культура, протилежна традиційній християнській культурі з її наголосом на потойбічному житті, а відтак рефреном «Пам'ятай про смерть». Епі-

демія, попри те, що кількість спричинених нею смертей є незначною, все ж почала повертати тему реальної смерті у культурний простір. Водночас вона оголила вразливість сучасної цивілізації, стала викликом для нудної самовпевненості її представників, упокорила їх. Втім, наскільки глибоким є це потрясіння?

Ще більш непевним видається питання послаблення мультикультуралізму, фемінізму, ідей ЛГБТ, ліво-ліберальної ідеології загалом. Справді, в умовах актуалізації проблеми виживання ці ідеологічні конструкти зблідли. Але не можна сказати, що вони взагалі втратили силу.

Для «борців із расизмом» черговою нагодою нагадати про себе стали епізодичні сплески побутової ксенофобії (зокрема щодо китайців). Ба більше, у країнах ЄС розпочалися дискусії: як поєднати карантинні заходи з турботою про мігрантів? Не втрачають пильності і прихильники ідей ЛГБТ. Серед новинних заголовків можна знайти подібні до цього: «ЛГБТ обурені тим, що християни в Нью-Йорку допомагають боротися з COVID-19». Нарешті, глобалістські сили Європи не втратили нагоди, аби атакувати націонал-консервативний уряд Угорщини. Вжиті урядом Віктора Орбана заходи з мінімізації поширення коронавірусу були проінтерпретовані як спроба побудови диктатури. Байдуже, що до суттєвого обмеження прав громадян вдалися «еталонно демократичні» уряди – диктаторські прагнення було приписано режиму, який попередньо встиг відзначитися неприйняттям мультикультуралізму, прагненням плекати національну ідентичність і державний суверенітет, консервативним розумінням змісту Європейської цивілізації.

Яким може бути **автоматичне розгортання змісту цих потрясінь та реакція на них із боку еліт чи контреліт?**

Намагаючись відповісти на це питання, ми якраз і натикаємось на появу згаданих точок біфуркації. Наприклад: які наслідки «реванш держав» матиме для Євросоюзу? Чому саме він сприятиме – його дезінтеграції чи централізації? Сам по собі «реванш держав» свідчить на користь розпаду

ЄС чи, принаймні, його децентралізації. Але вже в березні можна було спостерігати енергійні спроби довести, що європейські країни потребують ще більшої централізації в рамках ЄС. Ось характерні рядки верховного представника ЄС із питань закордонних справ і політики безпеки Жозепа Борреля:

Спочатку світ відреагував на пандемію коронавірусу хаотично і розрізнено. Країни діяли поодиночі. Але тепер стало очевидно: єдиний спосіб вийти з кризи – зробити це спільно. (...) Інстинктивно під час кризи хочеться ізолюватися, щоб захистити себе. Але така реакція, нехай і зрозуміла, є програшною. Рішення діяти поодиночі гарантує, що боротьба затягнеться, а людські та економічні витрати будуть набагато вищі. Ворог спровокував націоналістичний рефлекс, але перемогти його вдасться лише завдяки міжнародній координації – в Європі та за її межами².

Така риторика не є чимось принципово новим. Якщо інституції ЄС погано працюють, то це лише тому, що ЄС недостатньо централізований – подібні заяви лунають принаймні останні п'ять років. Зараз же заклики до «об'єднання» отримали додаткову точку опори, причому як у європейському, так і в глобальному масштабі.

Для творення колективного суб'єкта необхідне протиставлення Іншому. Народи протиставляють себе іншим народам, геополітичні блоки – іншим геополітичним блокам, цивілізації – іншим цивілізаціям. У випадку такої уявленої спільноти як «глобальне людство» протиставлення іншій групі людей неможливе. Людство може протиставляти себе хіба що інопланетянам. Не дивно, що сплеск фільмів про спротив населення Землі космічним загарбникам припадає на 1990-ті роки – час віри в «кінець історії», утвердження під егідою США глобальної демоліберальної системи (показово, що американський День незалежності в однойменному фільмі 1996 року стає Днем незалежності всієї Землі). А за

² Боррель Ж. Скуті однією метою. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-yak-yevropi-viyti-z-krizi-ostanni-novini-50079672.html>.